

Тетяна Ястремська

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, НАН України

Львів

ORCID: 0000-0001-9619-7730; e-mail: tetyana.yastremaska@gmail.com

Лексико-семантичне моделювання: переваги та перспективи

Реферат: У статті запропоновано авторську концепцію лексико-семантичного моделювання українського діалектного континууму від абстрактної моделі до реальної репрезентації, на підставі якого зроблено спробу реконструювати фрагмент діалектної картини світу – її вертикальну вісь, пов'язану з опозицією *ВЕРХ* / *НИЗ*, кожен із компонентів якої кваліфіковано як концепт. Застосовано системний підхід до аналізу діалектних явищ, спроектований на семантику, а передусім на вияв семантичних трансформацій.

Обґрунтовано важливість лексико-семантичного моделювання не лише для аналізу семантичних процесів, а й для репрезентації когнітивного простору, результатом якого є моделювання діалектної картини світу. Зазначено основні засади й переваги моделювання як методу, а також результати й перспективи дослідження.

Корпус джерел сформували діалектні й етнографічні тексти, словники, регіональні атласи та записи діалектного мовлення носіїв говорів української мови, а також історичні словники, які документують семантичні зміни в часі.

Ключові слова: говори української мови, моделювання, концепт, *ВЕРХ* / *НИЗ*, діалектна картина світу.

Abstract: Lexical-semantic modelling: advantages and prospects. This article presents the author's conception of the lexical-semantic modelling of the Ukrainian dialectal space from the abstract model to the actual representation. The fragment of the dialectal worldview – its vertical axis connected with the opposition of concepts *TOP* / *BOTTOM* – was reconstructed on the basis of the lexical-semantic modelling of dialectal phenomena. A systematic approach to the analysis of dialect phenomena was suggested; it is projected on semantics, and above all on the detection of semantic transformations.

The importance of the lexical-semantic modelling not only for the analysis of the semantic processes but also for the representation of the cognitive space (the result of which is the modelling of the dialectal worldview) was justified. The main principles and advantages of modelling as a method and the results and prospects of the research are indicated.

The sources of the study are historical and regional dictionaries and texts, as well as linguistic atlases. Based on the analysis of historical sources and manuscripts of the Ukrainian language, semantic changes were recorded at different historical stages.

Keywords: dialects of the Ukrainian language, modelling, concept, *TOP* / *BOTTOM*, dialectal worldview.

Вступ

Пізнаючи світ, людина намагається його впорядкувати, систематизувати, створити його модель відповідно до набутих знань і досвіду. Світобачення діалектоносіїв, укладене в гносеологічну модель, вербалізуючись, відтворює реальне буття.

Моделювання як метод лінгвістичного аналізу усталився в сучасному мовознавстві як такий, що передбачає систематизацію мовних явищ, уможлиблює перехід від пізнання гносеологічної пропозиції, абстрактної моделі до реального буття в його варіантності, дає змогу розкрити закономірності формування мовного континууму, виявити інтегральні та диференційні риси ареальних опозитів, а також „більш точно описати однорідний матеріал різних говірок у зіставному аспекті” (Гриценко 1984, 190). Моделювання – водночас метод, засіб і результат пізнавальної діяльності: з одного боку, це – ключ до розуміння, а з іншого – правило упорядкування та систематизації мовних явищ.

Мета статті – проаналізувати діалектні одиниці, які вербалізують опозицію концептів *ВЕРХ* / *НИЗ*, використовуючи методику лексико-семантичного моделювання, виокремити основні моделі структурно-семантичних відношень, виявити напрями семантичних трансформацій та механізми семантичних змін на підставі їх функціонування в діалектних та історичних джерелах.

Запропонований системний підхід до аналізу діалектних явищ зорієнтований передусім на дослідження семантичної структури слів, вияв тенденцій щодо семантичних змін, відтак – на формування семантичних полів та моделювання фрагмента діалектної картини світу.

Важливою умовою дослідження є аналіз матеріалу у просторовій та часовій проєкціях, виявлення функціонування номінативних одиниць в усіх наріччях українського діалектного континууму та в різні історичні періоди – від XI ст. і дотепер.

Джерельною базою дослідження слугували діалектні матеріали, на підставі яких сформовано корпус аналізованих назв, а саме: записи говіркового мовлення, діалектні словники та тексти, лінгвістичні атласи, картотеки; лексикографічні праці кінця XIX – XX ст. та історичні джерела.

Дослідження проведено на наддіалектному рівні (дет. див. Ястремська 2021, 87–88), що виявляє низку переваг для репрезентації цілісної діалектної картини світу з метою системно представити мовне явище, демонструючи просторову варіантність.

Моделювання як метод лінгвістичних студій

У лінгвістиці моделі здебільшого використовують із різною метою, однак передусім для типології й аналізу структур явищ різних рівнів.

Для розуміння процесу моделювання важливим є поняття *моделі*, яку, за Євгенією Карпіловською (2006, 33), визначено як „конструкцію, структуру, формально-логічну побудову, що служить аналогом реального об’єкта (= натурного об’єкта, оригіналу, прототипу, прообразу)”. Модель допомагає упорядкувати, систематизувати та класифікувати емпіричний матеріал.

Відповідно до того, одиниці якого рівня мови є об'єктом моделювання, виокремлюють моделі:

- фонологічні (Залеський 1973; Глуховцева 2005; Фроляк 2005; Мартинова 2003);
- морфологічні (Клименко 1973; 2014; Клименко, Карпіловська 1998; Карпіловська 1992; Рябець 1999);
- словотвірні (Лесюк 1995; Карпіловська 2002; Грещук 2016; Кислюк 2017);
- лексико-семантичні (Гриценко 1984; Скороходько 2004; Струганець 2015; Деменчук 2018);
- синтаксичні (Гуйванюк 1999; Загнітко 2011; Іваницька 2011);
- текстових повідомлень (Голуб, Мартинова, Голуб 2016) та ін.

Для аналізу й інтерпретації мовних явищ моделювання як один з основних методів пізнання дійсності набуває дедалі більшої популярності, адже використання формально-логічних та математичних методів забезпечує системність і чіткість щодо подачі матеріалу.

Модель дає змогу проаналізувати й інтерпретувати об'єкт у парадигмах зіставності й системності. І що складніший об'єкт, то більшою є потреба у створенні моделі, яка систематизує ознаки об'єкта, скеровуючи процес пізнання від простого до складного. Це підтверджує проведене дослідження, адже об'єктами моделювання є: семантична структура слова, семантичне поле концепту та діалектна картина світу.

Діалектна картина світу

Один із об'єктів моделювання – мовна картина світу, яку формують уявлення мовців про матеріальний та духовний світи, відтворені в мові. Картини світу для носіїв різних говорів неідентичні, що зумовлено територіальними, історичними, культурними чинниками. Мовну свідомість діалектоносіїв (субетносу, етнічної групи) віддзеркалює діалектна картина світу (дет. див. Ястремська 2021, 21–22). Діалекти, фіксуючи архаїчні риси, зберігають відбитки мовної історії. Саме тому вивчення говорів допомагає реконструювати фрагменти мовної картини світу, не вербалізовані в літературній мові чи в писемних пам'ятках. Представники різних етногруп упродовж років та десятиліть моделюють „власні” картини світу, відтворюючи особливості довкілля, побут, звичаї засобами рідної мови, тобто говірки. Діалектні картини світу, які, безперечно, об'єднують і спільні риси, формують загальнонаціональну мовну картину світу.

Унікальність говіркового матеріалу в тому, що діалектоносій, не обмежений рамками літературної мови, називає речі так, як розуміє, керуючись асоціаціями, які виникають у процесі номінації. Діалектний матеріал розширює можливості дослідника, розкриває інші, невідомі літературній мові, аспекти людського світобачення, наближує до пояснення не завжди зрозумілих явищ матеріальної та духовної культури.

Наукова – наївна – побутова – концептуальна – мовна – національна – народна – регіональна – діалектна картини світу неодноразово ставали об'єктом зацікавлення лінгвістів (Єрмоленко 2009, 98; Левченко 2005, 21–23; Івашенко 2006, 156; Огар

2016, 242–244; Мацьків 2007; 2017, 115–117 та ін.), що, з одного боку, свідчить про багатогранність цього поняття, а з іншого – зумовлює складність його інтерпретації.

Дослідження мовної картини набуло особливого значення у працях етнолінгвістів (Bartmiński 1986; 1999; Tokarski 1997–1998; Grzegorzczkova 1999; Maćkiewicz 1999; Korińska 2009; Żuk 2010 та ін.), які вивчають мову в тісному зв'язку із традиційною культурою, адже поза культурою поняття картини світу змоделювати неможливо.

Центром діалектної картини світу є мовець, який упродовж життя формує власну картину світу, доповнюючи її новими знаннями та набутиим досвідом. Світобачення діалектоносіїв співвідносне із семантикою мовних одиниць, способами її упорядкування.

Концепти *ВЕРХ* / *НИЗ*

Картину світу формують концепти – абстрактні ментальні конструкти, що відображають різні аспекти діяльності людини, структуруючи людські знання. Людина мислить концептами, моделює й комбінує їх.

На підставі аналізу базових теоретичних студій та емпіричних досліджень діалектної лексики окреслено поняття *концепту*¹ як узагальненого поняття, одиниці мисленнєвої діяльності людини, що зберігає й акумулює, постійно оновлює й модифікує інформацію про все, що її оточує, відтворює у свідомості різні фрагменти життя, вербалізовані засобами мови (див. Ястремська 2021, 32–81).

Аналіз концепту зводиться до формування двох „просторів”: номінативного та семантичного. Номінативний – охоплює мовні одиниці, які слугують засобами вербалізації концепту, а семантичний – репрезентує семантику компонентів номінативного простору.

На підставі опрацювання джерел сформовано номінативне поле – систему мовних одиниць різних частин мови, у межах якого виокремлено ядро й периферію (див. схему 1). Основою ядра є ключові слова концепту – *верх* / *низ* (базові слова) та *гора* / *діл*, *під* (синоніми базових слів, виділені за спільною семантичною ознакою ‘верхня / нижня частина об’єкта’²). Ядро номінативного поля, окрім ключових

¹ Близьким до поняття *культурного концепту с стереотип*, яке запропонував Єжи Бартмінський, засновник Люблінської етнолінгвістичної школи, – „уявлення про предмет, „обрамлене” певною суспільною рамкою, яке визначає, чим цей предмет є, як він виглядає, як діє, як його трактує людина тощо; це уявлення закріплене в мові, доступне через мову і стосується колективного знання про світ” [SSSL, 9; Bartmiński 1985; Żuk 2010, 29; пор. Левченко 2005, 11].

² Слово *гора* як ‘верхня частина об’єкта’ відоме від XVI ст. [Тимч ІС, 564 („горішня частина, верх”); Писк., 55 („верхъ чего нибуть”); Гр. 1927, 1, 375 („верх”)] і дотепер функціює в говірках української мови (СБ, 130 („верхня частина, верх”); ЗА), натомість у літературній мові фігурує зі значеннями ‘значне підвищення над навколишньою місцевістю або серед інших підвищень’, ‘гориста місцевість, край’, ‘перен. велика кількість чого-небудь складеного в купу; багато чогось’ (СУМ-20, 661); однак прикметник *горішний* ‘який розташований, міститься зверху; верхній’ є літературною нормою (СУМ-20, 664).

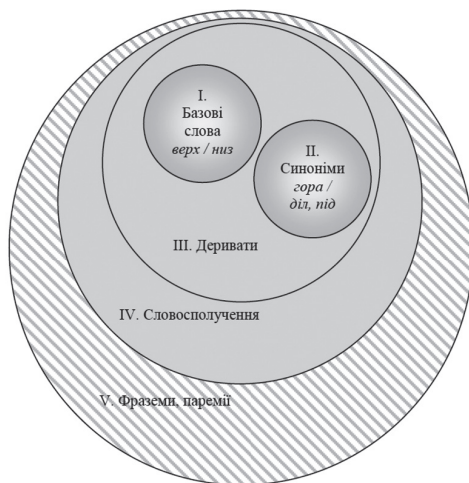

Схема 1. Номінативне поле
Джерело: власне опрацювання

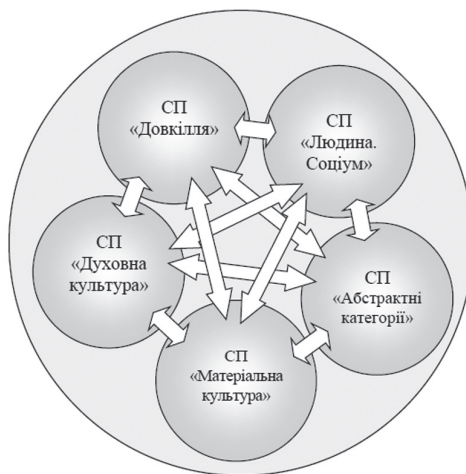

Схема 2. Семантичні поля
Джерело: власне опрацювання

слів, формують різночастиномовні деривати з вершинами *верх, гора, низ, діл, під*, а також словосполучення, до складу яких вони входять.

Фраземи, порівняння, паремії, компонентом яких ключові слова, формують периферійний сегмент. Вони відтворюють особливості традиційної культури, передаючи в образних формулах важливі для народного світосприйняття оцінки, погляди на довкілля, засвідчений у яких „історичний досвід народу може розповісти чимало про національну картину світу українців” (Єрмоленко 2009, 97).

На відміну від номінативного простору, семантичний – постає як система полів (див. схему 2), які виокремлено за спільними семантичними ознаками на підставі аналізу значень одиниць номінативного поля. Семантичні поля репрезентують різні ідеографічні сфери життєдіяльності; їх структура передбачає наявність субполів та мікрополів.

Отже, номінативне поле репрезентують відношення підпорядкування, субординації, коли обсяг одного поняття входить до обсягу іншого, а семантичні поля перебувають у відношенні супідрядності, координації; водночас вони не є ізольованими, їм властиві відношення взаємопереходу, що ілюструють семантичні зв'язки між їхніми елементами.

Лексико-семантичний аналіз

Моделювання семантики, окреслення лексико-семантичних моделей, на відміну від моделювання інших рівнів мови, є найскладнішим, найбільш „глибинним” (Гриценко 1984, 87; пор. Карпіловська 2006, 155); воно потребує широкого емпіричного матеріалу та докладного опису семантичних структур мовних одиниць.

Першим етапом моделювання семантичного простору концептів є укладання та ієрархічне упорядкування семантичних структур одиниць номінативного поля: за словами Павла Гриценка (1984, 86, 93) – „перехід від репертуару до архітектоніки семантичної структури лексеми, від номінативного до семантичного поля”, адже архітектоніка як структурна організація компонентів „переважно залишається поза увагою діалектологів-лексикологів, а термін *семантична структура* став синонімом терміна *репертуар компонентів*”, залишаючись у стані „набору” значень. Для подальшої систематизації „репертуару”, виокремлення семантичних полів, субполів та мікрополів, необхідне структурування значень.

Семантична структура слова (ССС) – як ієрархічно упорядкована система компонентів значень мовних одиниць – не втрачає актуальності як об’єкт дослідження мовознавців, зокрема й діалектологів (Гриченко 1984, 14–15; Глуховцева 2012; Кочерган 2006, 270; Лисиченко 2009, 88).

Моделювання СССР передбачає фіксацію значень та вияв зв’язків між ними, оскільки важливим завданням є окреслити зв’язки між значеннями, компонентами СССР, пояснити та мотивувати можливі семантичні зміни. СССР, з одного боку, є основою формування семантичного поля (на підставі структурування, диференціації), а з іншого – є системою значень та підзначень (інтегрування).

Дослідження СССР – важливе й актуальне завдання сучасної лінгвістики, яке передбачає два основні аспекти: системна організація (обсяг та архітектоніка) та формування СССР засобами семантичної деривації, яка розкриває динамічну природу мовних одиниць.

Семантична деривація – складний процес утворення нових лексичних значень, унаслідок якого зазнає змін і СССР, і загалом лексико-семантична система мови. І навіть більше – семантична деривація має здатність впливати й на (пере)формування картини світу, відтворюючи у значеннях світорозуміння і світосприйняття носіїв мови.

Семантичні трансформації мовних одиниць у діахронії і в синхронії викликають зацікавлення, оскільки виявляють динамічну природу лексичних одиниць, фіксують зміни, репрезентують моделі семантичного розвитку (пор. Ястремська 2017).

„Кроком” семантичної деривації є зміна семантики, трансформація, перехід. Семантичні зміни – розширення, звуження, зсув чи поляризація семантики – виразно репрезентують особливості народного світосприйняття, менталітету народу, що виявляються у відповідних асоціаціях. Вони переважно пов’язані із процесами метафоризації (за подібністю денотатів) і метонімізації (за суміжністю), намаганням їх збагнути та пояснити, оскільки саме ці процеси зумовлені асоціаціями у свідомості мовців.

На підставі опрацювання діалектних та історичних джерел засвідчено низку семантичних трансформацій, а також зафіксовано активність уживання слів у конкретний історичний період, семантичну „історію” від найдавніших фіксацій до сучасних (див. таблиці 1–2).

Прикладом розвитку семантики є іменник *гóрниця* (від XIX ст. – *гірниця*), який пам’ятки української мови документують від XI ст. із двома значеннями (див. таблицю 3).

Таблиця 1. Семантична еволюція прикметника *вёрхній*

Значення	Століття					
	XI	XIV–XV	XVI–XVII	XVIII	XIX	XX–XXI
‘розташований у верхній частині об’єкта; верхній (про будівлю, частину тіла тощо)’	+	+	+	+	+	+
‘розташований вище щодо іншої частини села (про частину села)’		+	+			+
‘запряжений зліва (про коня)’						+
‘найважливіший, найголовніший (про людину)’			+	+	+	+
‘зовнішній (про поверхню об’єкта)’						+
‘який одягають поверх (про одяг, білизну)’						+

Джерело: власне опрацювання.

Таблиця 2. Семантична еволюція прикметника *горішній*

Значення	Століття					
	XI	XII–XV	XVI–XVII	XVIII	XIX	XX–XXI
‘розташований у верхній частині об’єкта; верхній (про будівлю, частину тіла тощо)’				+	+	+
‘пов’язаний із горою, з горами; гірський (про місцевість)’					+	+
‘розташований у горах (про будівлю)’				+	+	+
‘який росте в горах (про рослину)’ ‘який живе в горах (про тварину)’					+	+
‘розташований вище щодо іншої частини села (про частину села)’						+
‘розташований ближче до верхів’я (про місцевість, будівлю)’			+	+	+	+
‘близький до верхів’я (про частину річки)’						
‘який дме в напрямку з гір (про вітер)’					+	
‘із виглядом на гори (про кімнату)’					+	
‘який летить у напрямку вгору (про м’яч)’				+		+
‘небесний, Божий (про світ, книги)’	+	+	+			
‘розташований скраю; крайній (про межу)’					+	+
‘найголовніший, найвищий (про ангела)’				+		
‘лицевий (про бік тканини)’					+	+

Джерело: власне опрацювання.

Таблиця 3. Семантична еволюція іменника *гóрниця* (*гiрниця*)

Значення	Століття			
	XI	XIV–XVII	XIX	XX
‘гірська місцевість’	+			
‘поле, яке пролягає під гору’				+
‘кімната’	+	+	+	+
‘горнище’				+

Джерело: власне опрацювання.

Перше значення, пов’язане з горою, – ‘гірська місцевість’: *Въставъши Мариа иде въ горъницѣ съ тѣщаниємъ въ градъ Иудовъ* (МС, 1, 560 („Остромирове Євангеліє”)). Відтак у на початку ХХ ст. у бойківських говірках занотовано слово *гóрниця* зі значенням ‘поле, яке пролягає під гору’ (Кміт, 49; Он., 1, 185).

Друге, яке стосується замкненого простору, – ‘кімната’: *Горе иже зждеть домъ свои на высоту съ неправдож. и горница своя не въ соудѣ* (МС, 1, 560 („Ізборник 1073”)); *И тѣ вама покажетъ горъницу великоу постълану* (ДС, 459); *Зготована горница и агне(ц) великодный оупечено; Унь вамъ оужае(т) гръницю великоюу и оусланоую* (СУМ¹⁶⁻¹⁷, 1, 72; 7, 34); *Там была зготована горница и трапеза* (Тимч_ІС, 573); *Згорѣла ... бакита великая, и бакита другая з горницею* (Тимч_МС, 1, 40). На жаль, за поданими контекстами з’ясувати розташування кімнат (у верхній чи нижній частині будинку) складно.

Кілька цитат апелюють до історії про біблійного пророка Ілліу, який виніс померлого сина вдовиці нагору – до свого помешкання: *Взємъ за роукоу снѣ своего възведъ є(з) на горницу свою; Взаль єгw з’єи лона, и неслъ єгw на горницѣ гдѣ самъ мешкаль* (СУМ¹⁶⁻¹⁷, 7, 34); пор.: *І взяв у неї з лона, поніс його на гору у світлицю, де мешкав* (І Цар. 17:19) (СП, 361–362).

Дослідники припускають, що первинно слово *горниця* позначало кімнату, розташовану вгорі, відтак – просто кімнату чи гарно прибрану кімнату, що підтверджують і наведені цитати; Євген Тимченко, зокрема, пропонує значення „покій, кімната (спочатку горішній, а там взагалі)” (Тимч_ІС, 573). Як свідчать опрацьовані джерела, найпізніші фіксації цього слова містять словники початку ХХ ст. зі семантикою ‘кімната’: *У городі Килиї татарин сидить бородатий, по гiрницях похожає* (Гр., 1, 313; Гр. 1927, 1, 348); *А йдiть-но, дядьки, вас у горницi кличуть; Наша горниця з богом не споритьсѣ: як на дворi тепло, то й у нас не холодно* (Гр. 1927, 1, 380).

Розвиток значення характерний і для сталих словосполучень. Наприклад, ідіому *вгору йти* (*пойти*) аналізовані джерела фіксують зі значенням ‘підвищуватися, зростати (про ціну)’ (від ХVІ ст.): *Того(ж) року... дорожня ся почала грошѣ в горѣ пошли* (СУМ¹⁶⁻¹⁷, 3, 189; Тимч_ІС, 565); *Цiна йде в гору* (Жел., 1, 152, 325); *Як же у ту пору неладно, то зима буде довго тримати, а лiто буде пiзне, від того iде цiна сiна у гору, а худоба дешевiє* (Шух., 4, 7). Відтак джерела ХІХ – початку ХХ ст. нотують її також зі значеннями ‘досягнути успіху’ (*Приносьат горіюку і газда пийи до старосты, тот до молодого, молодой до молодой, трохи выпийи тай выльыи*

до повалы решту, абы них ў гору йшло (Гнат., 4)) та ‘поводитися зверхньо, гордовито’ (Жел., 1, 325).

Виявлено також зразки семантичної поляризації – енантіосемії – унаслідок „розвитку у мовної одиниці протилежних значень” (Тараненко 2004, 172), коли слова з „нижньою” орієнтацією позначають „верх”, а з „верхньою” – „низ”.

Першу групу формують назви рельєфу. До прикладу, іменник *vérsiad* в аналізованих говірках є багатозначним: ‘верхів’я дерев’ (Саб., 37; Піп., 22), ‘вершина гори’ (Жег., 29; Піп., 22; ГС, 389; КГ), ‘високогірна місцевість’ (Мос., 15; КСГГ), ‘верхів’я річки’ (КГ), ‘гірський потік’ (Горб_Б, 257) – указують на „верх”, а ‘яр; глибока довга западина’ (Мар., 220; КГ; Лич., 258) – спрямовує до „низу”. Імовірна модель семантичної еволюції: ‘вершина гори’ → ‘верхів’я річки’ → ‘яр’ (усі фіксації – XX–XXI ст.).

Інший розвиток значень репрезентує слово *veršína*, що номінує ‘вершину гори, пагорба’ (КГ; Мар., 220; Пот., 244; Лич., 257–258; Слоб., 281; Чер., 176 та ін.), ‘верхів’я річки’ (Тимч_МС, 1, 94; УК, 42–43; Жел., 1, 65; Гр., 1, 141; Пот., 244; Лич., 257–258; Слоб., 281; Мар., 220; Чер., 182), а також ‘вершину яру’ (Тимч_ІС, 203; Гр., 1, 141; Мар., 249), ‘яр’ (Мар., 249) і ‘найглибше місце водойми’ (Бонд., 37). Значення ‘вершина яру’, яке задокументоване від XVIII ст., властиво, могло слугувати основою для утворення значення ‘яр’: ‘верхів’я річки’ (XVI ст.) → ‘вершина яру’ (XVIII ст.) → ‘яр’ (XX ст.) → ‘найглибше місце водойми’ (XX ст.). Цікаво, що значення ‘вершина гори’ зафіксоване, як свідчать опрацьовані джерела, найпізніше, натомість ‘верхів’я річки’ – найраніше. Ці приклади ілюструють семантичний зсув ‘верхів’я річки’ → ‘яр’, номінуючи протилежні поняття. Олександр Тараненко (2004, 173–173) наводить їх як зразок „розвитку протилежного значення через посередництво проміжного значення: *verx dial.* ‘яр, глибока яма’³ розвинулося не прямо від *verx (gори тощо)*, а від *verx* ‘верхів’я, витоки’, які були в таких западинах”.

Джерела фіксують слово *verx* та деривати *verxiv’я*, *veršíok* у значенні ‘гірло річки’⁴ (Пот., 244; Лич., 256–258), що видається сумнівним, а в західноподільських говірках форми *verx* і *verxiv’я* номінують протилежні поняття – і гірло, і витік річки (Пот., 244), що дещо порушує закони номінації в межах говору.

Друга група слів стосується назв елементів будівлі. Слово *níd*, яке етимологічно номінує „низ”, та його деривати засвідчено із семантикою „верху”, а саме:

- ‘горище’: *níd*, *pod (pl nodí)* (Жел., 2, 637; Гр., 3, 158; ЛАЗО, 3, к. 294; SDUP, 32; Janów, 163; Гор_П, 309; Гор_Б, 150; КСГГ; Піп., 139; Голян., 703; Он., 2, 65; АНГ, к. 6; SŁ, 98; Hnát, 87; Саб., 298; Шило, 202; БГ, 416; Ващ., 74), *nídók*, *podók* (Жел., 2, 596, 646; Гр., 3, 173; АНГ, к. 6; Hnát, 89; БГ, 420; Шило, 204; Ващ., 74), *nídníd* (Піп., 139), *podík* (Он., 2, 94), *podína* (Жел., 2, 676; КСГГ), *podínnya* (Жел., 2, 676), *podíнок* (SŁ, 101), *podíсько* (Hnát, 89), *podíсьце*

³ Опрацьовані діалектні джерела не фіксують *verx* із значенням ‘яр, глибока яма’.

⁴ Гирло – це „нижня” точка – ‘місце, де річка впадає в океан, море, озеро або в іншу річку; кінець нижньої течії річки’ (СУМ-20, 621).

(КГ), *подóчок* (Верхр., 172); а також *гóра, гíрка, гíрніця, горі́ще* ‘тс.’ тощо (див. Ястремська 2021, 518–521);

- ‘дах (будинку чи стайні)’: *нід* (SDUP, 32), *пóдина* (Janów, 170); пор. *верх, верші́чок, верші́ок, повéрхник* ‘тс.’ (див. Ястремська 2021, 515–516) та
- ‘стеля’: *нід* (Фр., 1(1), 28; Он., 2, 65; Гор_П, 309; ЛАЗО, 1, к. 18; Саб., 298), *подóк* (Піп., 145); пор. *верх* ‘тс.’ (Арк., 44).

Приклади вживання прикметникових форм *верхівній, верхівнічний* із протилежними значеннями виявлено в лемківських говірках у різний часовий період. Стефанія Панцьо та Наталія Лісняк (Панц., 36) у сучасних говірках записали обидві форми із семантикою ‘тонкий, делікатний; зроблений із верхньої частини рослин (про полотно)’: *Верх і́ўне, а дагде вирх і́ўничне, – то было так’е полотно делікатне*; а в записях Я. Головацького занотовано вислів *кошуля верхивчова* ‘сорочка з тонкого полотна’: *Кошуля дюндёва⁵ / Сама верхивчова, Съ граховянокъ вышивана, Съ бобовянокъ преплетана*. Натомість І. Верхратський (Верхр., 261) зафіксував *полотно верхівне* зі значенням ‘грубий, товстий, згрібний’, подаючи коментар – ‘саме грубе’, а Олекса Горбач (Гор_КБ, 8) у говірці с. Красний Брід – дериват *верхівчаний* ‘згрібний, грубий (про полотно)’.

Аналізованим словам властиві різні моделі перенесень, асоціацій, т.зв. ‘формули’ ССС. Приклади (здебільшого ключові слова, семантичні структури яких найбільш розгалужені) демонструють два напрямки семантичної деривації:

1. метафоричний розвиток значень номінативних одиниць одного або різних семантичних полів за семантичними ознаками, наприклад:
  - ‘верхня частина об’єкта’: *верх* ‘верхня частина об’єкта’ ↔ ‘вершина гори’ ↔ ‘верхівка дерева’ ↔ ‘дах будівлі’ ↔ ‘верхівка копиці’ ↔ ‘голова людини’; *верші́ак* ‘верхня частина об’єкта’ ↔ ‘вершина гори’ ↔ ‘верхівка дерева’; *вéршіа́дь* ‘верхівка дерева’ ↔ ‘вершина гори’ тощо;
  - ‘нижня частина об’єкта’: *спід* ‘дно яру’ ↔ ‘дно моря’ ↔ ‘дно посудини’ ↔ ‘фундамент будинку’ ↔ ‘нижня дошка саней’ тощо;
  - ‘найвища точка об’єкта’: *верх* ‘маківка голови’ ↔ ‘верхня частина шапки’ ↔ ‘гребінь даху’ ↔ ‘найвищий ступінь вияву ознаки’ тощо;
  - ‘зовнішня подібність об’єкта’: *горá* ‘гора’ ↔ ‘пагорб’ ↔ ‘копиця’ ↔ ‘купа’ ↔ ‘могила’ ↔ ‘кратовина’ (різні типи природних об’єктів від мегарельєфу до нанорельєфу); *діл* ‘долина’ ↔ ‘заглибина’ ↔ ‘яма’ ↔ ‘яма для покійника’ тощо;
  - ‘сукупність об’єктів’: *горá* ‘купа’ ↔ ‘гурт’ ↔ ‘згряя’ тощо.
2. метонімічний розвиток значень, що відбувається в межах семантичного ланцюжка за такими типовими моделями:
  - ‘частина ↔ ціле’: *верх, горá* ‘вершина (гори, яру, копиці) → об’єкт (гора, яр, копиця)’ тощо;
  - ‘об’єкт → місцевість’: *верх, верхові́на, гóри, горі́ще* ‘гора → місцевість’; *поділ, розділ, піддолі́на* ‘низина → місцевість’, *верх, верхові́на, вéршіа́дь* ‘верхів’я річки → місцевість’;
  - ‘місце → ознака’: *преспóдне* ‘дно → глибина’ тощо;

⁵ *Джунжовий діал.* ‘розкішний, прекрасний’.

- ‘особа → характерна особливість (пісня, танець та ін.)’: *верховінка* ‘мешканка високогір’я → танець’, ‘мешканка високогір’я → пісня’, ‘мешканка високогір’я → знаряддя праці’; *подоляночка* ‘мешканка поділля → танець’, ‘мешканка поділля → пісня’ тощо;
- ‘ознака → її максимальний вияв’: *верхату́ра*, *вершакáня* ‘висока вершина → найвища вершина’; *верховóдство*, *зверхни́на*, *звѣрхність* ‘влада → найвища влада’;
- ‘ознака → особа’: *звѣрхність* ‘перевага, домінування → керівництво’; *горо́вік* ‘голос високого регістру → особа, яка може взяти високі ноти’ та ін.

Семантична деривація як процес і результат творення нових слів має безперечний вплив на формування та модифікацію діалектної картини світу, адже, відображаючи колективний досвід, значення віддзеркалюють стереотипи й найтонші зміни, які існують на рівні колективного несвідомого.

Висновки

Лексико-семантичне моделювання дало змогу репрезентувати діалектні явища від гносеологічної інваріантної наддіалектної моделі до онтологічного реального стану сучасних діалектів. Аналіз семантичного простору концептів уможливив поглиблений та різноплановий аналіз семантики слів. Семантичні трансформації мовних одиниць репрезентують моделі семантичних змін: синхронійні зміни увиразнюються завдяки різночасовим зіставленням, аналізу мовних одиниць у діахронії. Такі семантичні перетворення віддзеркалюють рух народного світосприймання, асоціативних зв’язків, що, зрештою, формує специфіку картини світу.

Засвідчені номінації значною мірою передають світобачення мовців, які характеризують об’єкт, додаючи до опису важливі, на їхню думку, деталі. Тому релевантні ознаки різних об’єктів для носіїв різних діалектів, як і для діалектів та літературної мови, відмінні, що передає специфіку діалектних картин світу.

Моделювання лексико-семантичного простору на підставі аналізу структурно-семантичних систем відкриває перспективу моделювання інших об’єктів, дає змогу спроектувати апробовану методику для аналізу різних діалектних континуумів. Дослідження розкриває можливості семасіологічного спрямування, акцентуючи на когнітивному аспекті семасіологічних студій, що дає змогу відтворити ментально-культурне буття носіїв.

Джерела

- АНГ, Онишкевич М. [Onyshkevych M.], *Атлас надсянських говірок. Рукопис [Атлас надсянських говірок. Рукопис]*, зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Львів.
- Арк., Аркушин Г.Л. [Arkushyn H.L.] (2016), *Словник західнополіських говірок [Slovnuk zachidnopoliskyykh hovirok]*, А–Я, вид. 2-ге переробл., випр., доп., Луцьк.
- БГ, *Словник буковинських говірок [Slovnuk bukovynskyykh hovirok]*, відп. ред. Н. Гуйванюк [N. Huivaniuk], Чернівці 2005.

- Бонд., *Словник українських говорів Одещини [Slovník ukraínskykh hovoriv Odeshchyny]*, відп. ред. О. Бондар [O. Bondar], Одеса 2011.
- Ващ., Ващенко В. [Vashchenko V.] (1966), *Словник полтавських говорів [Slovník poltavskykh hovoriv]*, Харків.
- Верхр., Верхратський І. [Verkhratskyi I.] (1901–1902), *Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів. Говори з наголосом сталим [Znadoby dlia piznania uhorsko-ruskykh hovoriv. Hovory z naholosom stalym]*, [в:] *Записки Наукового товариства імені Шевченка [Zapysky Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka]*, Львів, т. 40, 44–45.
- Гнат., Гнатюк В. [Hnatiuk V.] (1908), *Бойківське весіле в Мианци (старосамбірського повіта) [Boikivske vesilie v Mshantsy (starosambirskoho povita)]*, [в:] *Матеріали до українсько-руської етнології [Materialy do ukraínsko-ruskoï etnologii]*, Львів, т. 1 ч. 2, с. 1–29.
- Гол., Головацкий Я. [Holovatskyi Ya.] (1982), *Матеріали для словаря малорусского наречия (1857–1859) [Materialy dlia slovaria maloruskoïho narechiia (1857–1859)]*, [в:] *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику [Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukraínskoï kultury u Svydnyku]*, т. 10, Пряшів, с. 311–612.
- Голян., Голянич М.І. [Holianych M.I.] (2018), *Мовний портрет села Тюдів. Словник [Movnyi portret sela Tiudiv. Slovník]*, т. 1: А–М. Івано-Франківськ.
- Гор_Б, Горбач О. [Horbach O.] (1997), *Південно-буковинська гуцульська говірка с. Бродина, пов. Радівці Румунія [Pivdenno-bukovynska hutsulska hovirka s. Brodyna, pov. Radivtsi Rumuniia]*, [в:] О. Горбач О. [O. Horbach], *Зібрання статей [Zibrannia statei]*, т. 8: *Історія мови. Діалектологія. Лексикологія [Istoriia movy. Diialektolohiia. Leksykologhiia]*, Мюнхен, с. 136–275.
- Гор_КБ, Горбач О. [Horbach O.] (1973), *Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина) [Pivdennolemkivska hovirka y diialektnyi slovník sela Krasnyi Brid bl. Medzhylaborets (Priashivshchyna)]*, Мюнхен.
- Гор_П, Горбач О. [Horbach O.] (1997), *Мармароська говірка й діалектний словник с. Поляни над р. Русковою (Румунія) [Marmaroska hovirka y diialektnyi slovník s. Poliany nad r. Ruskovoïu (Rumuniia)]*, [в:] О. Горбач О. [O. Horbach], *Зібрання статей [Zibrannia statei]*, т. 8: *Історія мови. Діалектологія. Лексикологія [Istoriia movy. Diialektolohiia. Leksykologhiia]*, Мюнхен, с. 276–323.
- Гр., Грінченко Б. [Hrichenko B.] (1907–1909), *Словарь української мови [Slovar ukraínskoï movy]*, т. 1–4, Київ.
- Гр. 1927, Грінченко Б., Єфремов С., Ніковський А. [Hrichenko B., Yefremov S., Nikovskyi A.], (2017), *Словник української мови [Slovník ukraínskoï movy]*, т. 1–3, Київ [репринт з видання 1927 р.].
- ГС, Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. [Khobzei N., Yastremska T., Simovych O., Dydik-Meush H.] (2013), *Гуцульські світи. Лексикон [Hutsulski svity. Leksykon]*, Львів.
- ДС, Добрилове Євангеліє 1164 р. [Dobrylove Yevanheliie 1164 r.], відп. ред. В. Німчук [V. Nimchuk]; упоряд. Ю. Осінчук [Yu. Osinchuk], Львів, 2012.
- Жег., Жегуц І., Піпаш Ю. [Zheguts I., Pipash Yu.] (2001), *Словник гуцульського говору в Закарпатті [Slovník hutsulskoho hovoru v Zakarpatti]*, Мюнхен.
- Жел., Желеховський Є., Недільський С. [Zhelekhovskiy Ye., Nedilskiy S.], 1885, *Малоруско-німецький словар [Malorusko-nimetskyi slovar]*, т. 1–2, Львів.
- ЗА, записи авторки [zapysy avtorky].

- КГ, Картотека *Словника говірок Закарпатської області М.А. Грицака* [Kartoteka *Slovnika hovirok Zakarpatskoi oblasti M.A. Hrytsaka*], зберігається в Інституті української мови НАН України, Київ.
- Кміт, Кміт Ю. [Kmit Yu.] (1934–1939), *Словник бойківського говору* [Slovnuk *boikivskoho hovoru*], [в:] *Літопис Бойківщини* [Litopys *Boikivshchynu*], ч. 3–11, Самбір.
- КСГГ, Картотека *Словника гуцульських говірок* [Kartoteka *Slovnika hutsulskykh hovirok*], зберігається в Інституті українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України, Львів.
- ЛАЗО, Дзєндзелівський Й. [Dzєndzelivskiy Y.] (1958–1993), *Лінгвістичний атлас українських говірок Закарпатської області УРСР* [Linhvistychniy atlas *ukrainskykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSR*], Ужгород, ч. 1–3.
- Лич., Личук С.В. [Lychuk S.V.] (2015), *Семантика та структура народних географічних назв Івано-Франківщини* [Semantyka ta struktura *narodnykh heohrafichnykh nazv Ivano-Frankivshchynu*]: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Івано-Франківськ.
- Мар., Марусенко Т.А. [Marusenko T.A.] (1968), *Матеріали к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов)* [Materialy k slovari *ukrainskikh heohraficheskikh apelliativov (nazvaniia reljefov)*], [в:] *Полесьє: Лінгвістика. Археологія. Топоніміка* [Polesje: *Linhvistika. Arkheolohiia. Toponimika*], Москва, с. 206–255.
- Мос., Мосора М. [Mosora M.], *Словар гуцульський зібраний Михайлом Мосорою 1885–1896. Руконіс* [Slovar *hutsulskiy zibranyi Mykhailom Mosoroiu 1885–1896. Rukopys*], зберігається у фондах Архіву І. Франка у Києві, № 3/100.
- МС, Срезневський І.І. [Sreznevskiy I.I.] (1893–1903), *Матеріали для словаря древнерусского языка: в 3 т.* [Materialy *dlia slovaria drevnerusskogo yazyka: v 3 t.*], Санкт-Петербург, т. 1–3.
- Он., Онишкевич М.Й. [Onyshkevych M.Y.] (1984), *Словник бойківських говірок* [Slovnuk *boikivskykh hovirok*], ч. 1–2, Київ.
- Панц., Панцьо С., Лісняк Н. [Pantso S., Lisniak N.] (2015), *Словник прикметникового лексикону лемківських говірок* [Slovnuk *prykmetnykovoho leksykonu lemkiivskykh hovirok*], Тернопіль.
- Писк., Пискунов Ф. [Piskunov F.] (1882), *Словарь живаго народного, письменнаго и актываго языка русскихъ южанъ Россійской и Австро-Венгерской имперіи* [Slovar *zhываго narodnaho, pismennaho i aktывaго yazyka russkikh yuzhan Rossiiskoi i Avstro-Venherskoi imperii*], Київ.
- Піп., Піпаш Ю., Галас Б. [Pipash Yu., Halas B.] (2005), *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського р-ну Закарпатської області)* [Materialy *do slovnika hutsulskykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho r-nu Zakarpatskoi oblasti)*], Ужгород.
- Пот., Потапчук І.М. [Potarchuk I.M.] (2012), *Народна географічна термінологія в західно-подільських говірках* [Narodna *heohrafichna terminolohiia v zakhidnopodilskykh hovirkakh*]: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Луцьк.
- Саб., Сабадощ І. [Sabadosh I.] (2008), *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району* [Slovnuk *zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu*], Ужгород.
- СБ, Гнатишак Ю., Сімович О., Хобзей Н., Ястремська Т. [Hnatyshak Yu., Simovych O., Khobzei N., Yastremska T.] (2017), *Слова з Болехова* [Slova *z Bolechova*], Львів.

- Слоб., Слободян О. [Slobodian O.] (2017), *Географічна народна термінологія українських східнословобожанських говірок Луганщини [Neohrafichna narodna terminolohiia ukrainskykh skhidnoslobozhanskykh hovirok Luhanshchynu]*: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Старобільськ.
- СП, *Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами [Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu. Povnyi pereklad, zdiisnennyi za oryginalnymu yevreiskymu, aramiiskymu ta hretskymu tekstamy]*, перекл. І. Хоменко [I. khomenko], United Bible Societies 1990.
- СУМ¹⁶⁻¹⁷, Гринчишин Д., Чікало М. [Hrynchyshyn D., Chikalo M.] (ред.) (1994–), *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. [Slovyuk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.]*, вип. 1–, Львів.
- СУМ-20, *Тлумачний словник української мови: у 20 томах [Tlumachnyi slovyuk ukrainskoi movy: u 20 tomakh]*, Київ, <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (26.02.2023).
- Тимч_ІС, Тимченко Є. [Tymchenko Ye.] (1930–1932), *Історичний словник українського язика [Istorychnyi slovyuk ukrainskoho yazyka]*, зош. 1–2 (А–Ж), Харків–Київ.
- Тимч_МС, Тимченко Є. [Tymchenko Ye.] (2002), *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. [Materialy do slovyuka pysetnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XV–XVIII st.]*, кн. 1–2, Київ–Нью-Йорк.
- УК, Дидик-Меуш Г., Слободзяник О. [Dydyk-Meush H., Slobodzianyk O.] (2015), *Українські краєвиди XVI–XVIII ст. Слово – текст – словник [Ukrainski kraievudy XVI–XVIII st. Slovo – tekst – slovyuk]*, Львів.
- Фр., Франко І. [Franko I.] (1901–1910), *Галицько-руські народні приповідки, зібрав, упоряд. і пояснив др Іван Франко [Halysko-ruski narodni prypovidky, zibrav, uporiad. i poiasnyv dr Ivan Franko]*, т. 1–3, [в:] *Етнографічний збірник [Etnohrafichnyi zbirnyk]*, Львів, т. 10, 16, 23–24, 27–28.
- Чер., Черепанова Е. [Cherapanova E.] (1983), *Географическая терминология Черниговско-Сумского Полесья (опыт семантической классификации) [Neohraficheskaiia terminolohiia Chernihovsko-Sumskoho Polesia (opyt semanticheskoi klassifikatsii)]*, [в:] *Полесский этнолингвистический сборник. Материалы и исследования [Polesskii etnolinhvisticeskii sbornik. Materialy i issliedovaniia]*, Москва, с. 173–190.
- Шило, Шило Г. [Shylo H.] (2008), *Надністрянський регіональний словник [Naddnistrianskyi regionalnyi slovyuk]*, Львів–Нью-Йорк.
- Шух., Шухевич В. [Shukhevych V.] (1899–1908), *Гуцульщина [Hutsulshchyna]*, ч. 1–5, Львів.
- Ннат, Ннат А. (2003), *Krátky rusínsky slovník*, Trebišov.
- Janów, Janów J. (2021), *Słownik huculski*, red. J. Rieger, Kraków.
- SDUP, *Studia nad dialektologią ukraińską i polską. Z materiałów b. Katedry Języków Ruskich UJ*, red. M. Karaś, [w:] *Zeszyty naukowe uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków–Warszawa 1975, zesz. 44.
- Śl, Rieger J. (1995), *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa.
- SSSL, *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, red. J. Bartmiński, t. 1, cz. 1, Lublin 1996.

Література

- Глуховцева К. [Hlukhovtseva K.] (2005), *Динаміка українських східнолобозжанських говірок* [Dynamika ukrainskykh shhidnoslobozhanskykh hovirok], Луганськ.
- Глуховцева К. [Hlukhovtseva K.] (2012), *Багатозначність і семантична дифузія слова усного мовлення* [Bahatoznachnist i semantychna dyfuziia slova usnogo movlennia], „Лінгвістика” [„Linhvistyka”], № 3(27), ч. 1, с. 64–74.
- Голуб С., Мартинова Г., Голуб М. [Holub S., Martynova H., Holub M.] (2016), *Моделювання діалектного тексту в технології багаторівневого інформаційного моніторингу* [Modeliuvannia dialektnoho tekstu v tekhnologii bahatorivnevoho informatsiinoho monitorynhu], „Математичні машини і системи” [„Matematychni mashyny i systemy”], № 4, с. 76–83.
- Гриценко П. [Hrytsenko P.] (1984), *Моделювання системи діалектної лексики* [Modeliuvannia systemy dialektnoi leksyky], Київ.
- Гуйванюк Н. [Huivaniuk N.] (1999), *Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць* [Formalno-semantychni sprivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyt], Чернівці.
- Грещук В. [Greshchuk V.] (2016), *Моделювання процесу творення слова в дериватології* [Modeliuvannia protsesu tvorennia slova v deryvatologii], [в:] *Граматичні студії* [Hramatychni studii], ред. А. Загнітко [A. Zahnitko], вип. 2, Вінниця, с. 92–96.
- Деменчук О. [Demenchuk O.] (2018), *Типологія моделей семантичної деривації лексики. Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні* [Typolohiia modelei semantychnoi deryvatsii leksyky. Semantychna deryvatsiia leksyky v typolohichnomu vysvitlenni], Рівне, т. 1: Історія та сьогодення філологічної науки [Istoriia ta sohodennia filolohichnoi nauky], с. 6–29.
- Єрмоленко С. [Yermolenko S.] (2009), *Мінлива стійкість мовної картини світу* [Minlyva stiiikist movnoi kartyny svitu], „Мовознавство” [„Movoznavstvo”], № 3–4, с. 94–103.
- Загнітко А. [Zahnitko A.] (2011), *Теоретична граматики української мови. Синтаксис* [Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys], Донецьк.
- Залеський А. [Zaleskyi A.] (1973), *Вокалізм південно-західних говорів української мови* [Vokalizm pivdenno-zakhidnykh hovoriv ukrainskoi movy], Київ.
- Іваницька Н. [Ivanytska N.] (2011), *Модель простого речення дієслівної будови як tertium comparationis синтагматики дієслівних систем української та англійської мов* [Model prostoho rechennia diieslivnoi budovy yak tertium comparationis syntahmatyky diieslivnykh system ukrainskoi ta anhliiskoi mov], [в:] *Проблеми зіставної семантики* [Problemy zistavnoi semantyky], вип. 11, с. 199–205, Київ.
- Івашченко В. [Ivashchenko V.] (2006), *Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології)* [Kontseptualna reprezentatsiia frahmentiv znannia v naukovo-mystetskii kartyni svitu (na materiali ukrainskoi mystetstvoznavchoi terminolohii)], Київ.
- Карпіловська Є. [Karpilovska Ye.] (1992), *Морфемна сітка як інструмент дослідження будови слова* [Morfemna sitka yak instrument doslidzhennia budovy slova], „Українське мовознавство” [„Ukrainske movoznavstvo”], вип. 19, с. 100–110.
- Карпіловська Є. [Karpilovska Ye.] (2002), *Кореневий гніздовий словник української мови* [Korenevyi hnidzovyi slovnyk ukrainskoi movy], Київ.
- Карпіловська Є. [Karpilovska Ye.] (2006), *Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика* [Vstup do prykladnoi linhvistyky: kompiuterna linhvistyka], Донецьк.

- Кислюк Л. [Kysliuk L.] (2017), *Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку* [*Suchasna ukrainska slovotvirna nominatsiia: resursy ta tendentsii rozvytku*], Київ.
- Клименко Н. [Klymenko N.] (1973), *Система афіксального словотворення сучасної української мови* [*Systema afiksalnogo slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy*], Київ.
- Клименко Н. [Klymenko N.] (2014), *Вибрані праці* [*Вибрані праці*], Київ.
- Клименко Н., Карпіловська Є. [Klymenko N., Karpilovska Ye.] (1998), *Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови* [*Slovotvirna morfemika suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*], Київ.
- Кочерган М. [Kocherhan M.] (2006), *Загальне мовознавство* [*Zahalne movoznavstvo*], Київ.
- Левченко О. [Levchenko O.] (2005), *Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект* [*Frazeolohichna symvolika: lnhvokulturolohichnyi aspekt*], Львів.
- Лесюк М. [Lesiuk M.] (1995), Дериваційні моделі віддієслівних іменників у словотвірних гніздах дієслів руху [Deryvatsiini modeli viddiieslivnykh imennykyv u slovotvirnykh hnizdakh diiesliv rukhu], [в:] *Актуальні проблеми українського словотвору* [*Aktualni problemy ukrainskoho slovotvoru*], Івано-Франківськ, с. 91–92.
- Лисиченко Л. [Lysychenko L.] (2009), Лексико-семантичний вимір мовної картини світу [Leksyko-semantychnyi vymir movnoi kartyny svitu], Харків.
- Мартінова Г. [Martynova H.], 2003, *Середньонадніпрянський діалект. Фонологія і фонетика* [Serednonaddnipriianskyi dialekt. Fonolohiia i fonetyka], Черкаси.
- Мацьків П. [Matskiv P.] (2007), Концептосфера БОГ в українському мовному просторі [Konseptosfera BOH v ukrainskomu movnomu prostori], Київ–Дрогобич.
- Мацьків П. [Matskiv P.] (2017), Мовна картина світу в контексті суміжних наукових понять [Movna kartyna svitu v konteksti sumizhnykh naukovykh poniat], [в:] *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: „Філологічні науки” (мовознавство)* [Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia: „Filolohichni nauky” (movoznavstvo)], № 7, с. 115–118.
- Огар А. [Ogar A.] (2016), Вербалізація концептуальної опозиції *небо-земля* в українській поезії ХХ ст. [Verbalizatsiia kontseptualnoi opozytzii nebo-zemlia v ukrainskii poezii XX st.], [в:] *Рідне слово в етнокультурному вимірі* [Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri], Дрогобич, с. 137–143.
- Рябець Л. [Riabets L.] (1999), *Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності (Slovozmina imennyka v hovirkakh tsentralnopolisko-serednonaddnipriianskoi sumizhnosti)*: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, Київ.
- Скороходько Е. [Skorokhodko E.] (2004). *Семантична сітка* [Semantychna sitka], [в:] *Українська мова. Енциклопедія* [Ukrainska mova. Entsyklopediia], гол. ред. В. Русанівський, О. Тараненко [V. Rusanivskiy, O. Taranenko], Київ, с. 577.
- Струганець Л. [Struhanets L.], 2015, *Модельовання лексико-семантичних процесів за допомогою комп'ютерного програмування* [Modelivannia leksyko-semantychnykh protsesiv za dorotohoiu kompiuternoho prohramivannia], [в:] *Тенденції розвитку української лексики та граматики* [Tendentsii rozvytku ukrainskoi leksyky ta hramatyky], ч. 2, Варшава–Івано-Франківськ, с. 14–25.
- Тараненко О. [Taranenko O.] (2004), *Енантіосемія* [Enantiosemiia], [в:] *Українська мова. Енциклопедія* [Ukrainska mova. Entsyklopediia], гол. ред. В. Русанівський, О. Тараненко [V. Rusanivskiy, O. Taranenko], Київ, с. 172–174.

- Фроляк Л. [Froliak L.] (2005), *Корелятивна система приголосних за дзвінкістю/глухістю у східно-степових говірках* [*Koreliatywna systema pryholosnykh za dzvinkistiu/hlukhistiu u skhidno-stepovuykh hovirkakh*], [в:] *Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір* [*Dialektolohichni studii. 5: Fonetyka, morfolohiia, slovotvir*], ред. П. Гриценко, Н. Хобзей [P. Hrysenko, N. Khobzei], Львів, с. 75–86.
- Ястремська Т. [Yastremaska T.] (2017), *Динаміка семантичних змін у гуцульських говірках* [*Dynamika semantychnykh zmin u hutsulskykh hovirkakh*], [в:] *Dynamika rozwoju gwar slowiańskich w w XXI wieku*, ред. D. K. Rembiszewska, Warszawa, s. 81–96.
- Ястремська Т. [Yastremaska T.] (2021), *Моделювання українського діалектного простору: концепти верх / низ* [*Modeliuvannia ukraïnskoho dialektnoho prostoru: kontsepty verkh / niz*], Львів.
- Bartmiński J. (1986), *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [w:] *Teoria tekstu*, ред. T. Dobrzyńska, Ossolineum, s. 65–81.
- Bartmiński J. (1999), *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, ред. J. Bartmiński, Lublin, s. 103–120.
- Grzegorzczkova R. (1999), *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, ред. J. Bartmiński, Lublin, s. 41–49.
- Kopińska M. (2009), *Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata*, [w:] *Mundu bat begirada anitz. Un mundo michas miradas*, № 2, s. 53–76.
- Maćkiewicz J. (1999), *Co to jest „językowy obraz świata”*, [w:] *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, № 11, s. 7–24.
- Tokarski R. (1997–1998), *Językowy obraz świata a niektóre założenia kognitywizmu*, [w:] *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, № 9–10, s. 7–24.
- Żuk G. (2010), *Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przelomu wieków*, [w:] *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, ред. M. Karwatowska, A. Siwiec. Chełm, s. 239–257.